
KRITIKAI SZEMLE

K Ö N Y V E K

JELENLÉT VAGY MINŐSÉG

Írta és hitte Vébel Lajos. Forum Könyvkiadó, Újvidék, 1984

Az újságíró — nem a naponta mázsányi plakáthír szállítója vagy a hírugynökségi jelentések fordítója, hanem a kommentátor, a riporter, a tárcaíró, röviden: a közíró — afféle végletek között feszülő hibridember. Témája a pillanat, de vágya, hogy meglátásainak foganatja legyen, foglalkozzanak az általa felvetett, jelzett közérdekű problémákkal. Életformája az örökös változás, de közírói súlyát állandó mértékegység: a jelenlét határozza meg. Tájékozottsága korlátlan, s az élet egyes területeinek mégis csak a felszínét ismeri. Hozzáértését, jártasságát, amelyet határtalannak látunk, valójában felületesség jellemzi. A szükséges újságírói mindenesség — nem ok nélkül — is könnyen gyanút ébreszt, különösen akkor, ha valaki egyszer sportriporter, másszor színházi kritikus, harmadszor külpolitikus, negyedszer pedig divatszakértő — hadd ne folytassuk a sort a végtelenségig — ahogy ez egykor a redakciókban, főleg a néhány fős vidékiekben volt. Manapság, mikor az élet minden területéről jelszóként visszhangzik a szakosodás követelménye, a mindenes újságíró is ritka, egyre ritkább. Csak egyetlen változatban fogadható el, ha nem sportról, nem színházról, nem külpolitikáról, s nem divatról, hanem — látszólag minderről, de lényegében — ezek kapcsán az emberről ír. Azokról az általános vonatkozásokról, amelyek bennünket érintenek, akik nem vagyunk sem középcsatárok, sem színészek, sem miniszterek, sem divatkreálók, de a közíró meglátásai mégis ránk tartoznak. Mert magatartásunkat, gondolkodásunkat, véleményünket, emberségünket, felelősségérzetünket alakítja, irányítja. Hozzánkfordulása tehát nem stílusfordulat, hanem problémaérzékeny látásmód kérdése.

Effajta közírói magatartás, szerep a célja, ideálja Vébel Lajosnak, aki több mint három évtizede írásaiból válogatott egy kötetnyit, ezzel a sokat mondó címmel: *Írta és hitte.*

A közírónak valóban legfőbb ismérve, hogy hiszi, amit leír, de nem csak úgy, hogy fontosnak tartja, úgyis, hogy véleménye van arról, amit

tollhegyre tűzött, a jelenségről és ennek következményeiről, és ezt sajátosan, egyéni jegyeket mutató stílusban közli olvasóival, hallgatóival. Tehát véleménye mellett stílusa is legyen, bár nem feltétlenül szükséges, hogy kifinomult stilsztaként álljon előttünk, hogy írói vénával rendelkezzen. Így látja ezt Vébel Lajos is, akit saját bevallása szerint idejekorán figyelmeztettek, hogy az újságírás nem azonos az irodalommal, s aki nem is akart író lenni soha. Csak újságíró. Igaz, példaképei — helyesen — azok az író-újságírók, akik vidékünkön rangot, tekintélyt szereztek ennek a nem túlságosan jónevű szakmának, szint adtak hírlapírásunknak (Gál, Majtényi, Debreczeni, s én Herceget sem hagynám ki a sorból). Ha Vébel írásait olvasva felismerhető hatások után kutatunk, akkor elsősorban Majtényi Mihály „színesei” jutnak eszünkbe. Már azért is, mert Vébel mondatainak szintén van jellegzetes ritmusa, írásainak felismerhető a lélegzetvétele, s stílusbeli fordulatai is egyéniék. Az sem kétséges, hogy szeret csevegni, örömmel bizalmasodik olvasójával, hallgatójával, hangneme nemesgyzer cseverésző, de mindezt Vébel nem majtényis színvonalon műveli. Majtényi színesebb volt, írásai már-már novellák, de legalábbis tollrajzok, Vébel pedig politikusabb, aktuálisabb, írásai zömmel kommentárok. Természetesen ezt a párhuzambaállást nem a minősítés, hanem a jellemzés szándéka magyarázza. Majtényi Mihály publicisztikájának legjava szépirodalmi színvonalú, ahogy ezt *Betűtánc* című kötete is bizonyítja. Vébel könyve viszont az újságíró sokféle figyelésének kíván lenni a bizonyítéka.

Ahány írás a kötetben, szinte annyiféle téma. Közös jellemzőjükként azokat a vallomásértékű mondatokat idézhetnénk, amelyekre az 1963-ban keletkezett *Mit ér az ember és munkája?* című írásában talál az olvasó: „Egy mikrofonlázás újonc rádiómunkatárs beszél az éterbe, egy kis figyelemre áhítózva, aki ezentúl is lehetőleg mindig olyasmiről szándékozik írni, mint eddig a Magyar Szó hasábjain, ami feltételezhetően érdeklí, bosszantja, felvilágosítja, megindítja vagy elgondolkoztatja az ezerfejtű és -szívű, láthatatlan, de azért szinte ijesztően mindig jelenlevő, ítéleteiben oly kérlelhetetlen előfizetőt.”

A médiumváltás késztette valamástétel egyértelműen jelzi a Vébel Lajos-i publicisztika irányát, szándékát. S akik rendszeres hallgatói az Újvidéki Rádió vasárnap Esti híradójának, tudják, bizonyíthatják, hogy Vébel szándéka azóta sem változott. Legföljebb az írások színvonala variál, ami természetes is, mert ki képes jelentkezésről jelentkezésre — mégha ez csak heti egyszeri alkalom is — azonos formában, színvonalon írni. A könyv azonban más, mint a heti jelentkezés. A nyomtatott vagy hangos megjelenés az adott, a gyorsan enyésző pillanat terméke, az írások élettartama nagyon rövid, alig több egyetlen napnál. A könyv viszont már-már a maradandóság igényével készül. Ezért szoktak, kell változtatni az írások közül. Vébel Lajos könyve pont ezt a próbát nem állja ki. Válogatásként problematikus.

A három évtizednyi életmű válogatója ugyanis nem tudta eldönteni, hogy kötete esetében melyik elvet kövesse. Azt-e, amelyikkel bizonyítja, hogy újságíróként mindenre reagált, ami fontos volt, amit fontosnak ítélt, vagy azt-e, amelyik szerint kizárólag az egyes írások minősége, megformáltsága a mérce, az, ami a publicisztikában is az értékek záloga. Persze hogy ideális, ha a két elv nincs ellentétben. Ha viszont a válogató választani kényszerül, ahogy ebben az esetben történt, akkor semmiképpen sem az elsőnek említett elvet üdvös követni. A jelenléti meghatározó erejű szempont, tényező az újságírásban, alapföltétel. Tíz, húsz vagy harminc év után azonban csak az írások minősége lehet a döntő. Éppen Vébel könyve bizonyítja, hogy a kifejezetten alkalomszerű írások a legkevésbé időállóak. Színvonaluk, megformálásuk nincs egyenes arányban pillanatnyi jelentőségükkel. Egykor nyilván fontos volt elmondani, hogy költözik a szerkesztőség, társbérletről új, korszerűen felszerelt épületbe jutó főbérlelő lett. De ez ma már teljesen érdektelen, főleg abban a formában, ahogy Vébel megírta. Túlságosan magánjellegű, a *Rádiós lettem* vagy az *Örvenedik születésnap* c. írás is. Akárcsak az egykori teniszélményt megörökítő emlék (*A tenispályák zsonglőrje ellen*). De nem állja ki az idő próbáját az a néhány írás sem, amelyeket alkalmasint a bennük szereplő személyek miatt iktatott könyvébe Vébel Lajos. Pap Józsefről, a költőről, az orvosról és a családapáról már-már falvédő szintű személyeskedést enged meg magának. Ács Károly főszerkesztővé választásáról szinte egyetlen figyelmet érdemlő gondolata sincs. Gált és Majtényit búcsúztatva sem jeleskedik, láthatóan csak kötelességet végzi. Van ezenkívül több megengedhetetlenül naív (*Vámvizsgálat, Kínaiul kell írni, Hajsza a kórház után, Nemzetiségi összetétel, Tüntettek a diákok, Jön vagy nem jön*) és néhány érdektelen (*Bicskás történet, Lakáshány*) írás a kötetben. Körülbelül a válogatás harmada nem érdemli meg a könyv biztosította maradandóságot. Sajnos, közéjük kell sorolni azt a szívvel írt írást is, *Tartozásom Zsáki Józsefnek*, amelyben egy igaz élet példáját kívánja élénk állítani, de olyan sután teszi, hogy ezzel devalválja szándékát. Toldi Miklóst lát írása alanyában, s ez szép párhuzam is lenne, ha nem hivatkozna a szocrealista irodalomtörténet konstrukciójára, miszerint „Arany János költeményének hőse a nép erejének és legyőzhetetlenségének megtestesítője”. Ez már az a határ, amin túl az újságírói mindenesség nem engedélyezett, a felületesség nem tolerálható. Hasonló okból említendő az 1970 c. írás bevezetője, melyben pontatlanul idéz egy Csokonai-verset.

Nem csak arról van szó, hogy a kevesebb több lett volna, hanem arról is, hogy a koncepcióválasztás bizonytalansága mellett — ami a kötet bántóan, feleslegesen — vegyes jellegét és színvonalát eredményezte. Az időrendiség elvének követése sem bizonyul legszerencsésőbb szempontnak, jobb lett volna műfaji vagy tematikai tömbökbe rendezni a biztosabban szelektált anyagot. Vébel Lajosnak nem azt kell az írásait

összegyűjtő könyvvel bizonyítania, hogy ő több, mint harminc éve igenis jelen van újságírásunkban, mindennapjainkban. Ezt tudjuk mindannyian, s becsüljük is érte. Annak lehetett volna igazolása a könyv, hogy legjobb írásai kiállják az idő próbáját. Olyan közíró, kinek régi írásait ma is érdeklődéssel lehet olvasni. Ahogy ez a kötet mintegy harmadából kiderül, főleg azokból az írásokból, amelyekben a számára közelinek látszó pszichológiai kérdések és közelítési lehetőségek a meghatározóak, s azokból, amelyeken a kulturálatlanság, a műveletlenség, tunyaságunk ellen emeli fel szavát. Az utóbbiakban mutatkozik meg Vébel Lajos hite és tollának élessége.

GEROLD László

MŰFAJAVATÓ KÖNYV — DE ...

Zabosné Geleta Piroska: *Igy zajlott az életem*. Forum Könyvkiadó, 1983

A racionális szervezettséget és tervszerűséget magáénak nem igen mondható, az egyéni kezdeményezésekre támaszkodó jugoszláviai magyar folklorisztika kétségtelen erényei közé tartozik, hogy a jobbára magukra hagyott terepi gyűjtőink a legnépszerűbb, s a kutatók körében is legkapósabb népköltészeti műfajok — a népdal, népballada és népmese — után a vidékeinken kevésbé ismeretes, olykor pedig ritkaságszámba is menő műfajok és műfaji csoportok felé fordulnak egyre gyakrabban. A dal és ballada között elhelyezkedő folklór epikus ének; a találósok; a proverbiumok; az epikus gyermekfolklór; a köszöntők; az erotikus népmesék újabb vagy közelmúlti gyűjtése és kiadása egyaránt azt az örvendetes tényt példázza, hogy népköltészet-kutatásunk meg- és meghaladja a fent említett „műfaji szentháromság” kereteit, s újabb és újabb műfajok és műfaji csoportok ugarát töri fel vidékeinken.

A külföldi kiadványok mellett az egyéni kutatók ösztönösen jó tájékozódását, műfaji irányvételét dicsérvő folyamat terelhetette — csaknem másfél évtizeddel ezelőtt — dr. Burány Béla figyelmét is az egyik különleges, sőt paradox folklór irodalmi műfaj, a *paraszti emlékirat* felé.

Műfajunk paradoxális volta az írásosságában rejlik: a népi, tehát *szóbeli* irodalom *írott* formája ... Ami eleve azt is jelenti, hogy magán viseli a folklór irodalom alkotói törvényszerűségeit általában, s külön a szóbeliség, illetve szájhagyományozás tipikus népköltészeti jegyeit is. A voltaképpen, a valódi *folklór* emlékiratot nyilván épp az különbözteti meg az amatőr, a műkedvelő, a dilettáns *írástudók* memoárjaitól, hogy írott formája ellenére is a folklór, tehát szóbeli epika ismérvei uralják világlátásban, prózapoetikában és stilisztikában egyaránt. Vagyis, ahogy az utószó *általában* e műfajra vonatkoztatva igen találóan írja: e paraszti